

Noin kymmenen askelta

ELÄVÄÄN KERTOMISEEN

TARINA MEDIAKASVATUKSESSA

Materiaali on tarkoitettu alle 8-vuotiaiden lasten mediakasvatukseen, mutta se on sovellettavissa vanhemmillekin lapsilla.

Materiaali on suunnattu lasten kasvattajille ja vanhemmille. Materiaalin tekemisessä olemme huomioineet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, esi- ja perusopetussuunnitelman perusteet ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet.

Materiaalit toimivat sekä kokonaisuutena että yksittäin. Kunkin materiaalin askeleita voi toteuttaa numerojärjestyksessä tai askeleista voi valita omalle lapsiryhmälle sopivat osat. Askeleiden avulla kasvattaja voi myös lisätä omaa mediakasvatustietouttaan. Kussakin askeleessa on avattu, miksi kyseinen asia, työtapana tai näkökulma on merkityksellinen mediakasvatuksessa. Lisää tietoa kyseisestä aiheesta löytyy kirjasta *Mediametkaa!* Mediakasvattajan käsikirja kaikilla mausteilla.

Ihmiset ovat kertoneet tarinoita kautta aikojen kaikissa kulttuureissa. Myös uusia tarinoita syntyy koko ajan. Jotkut tarinat kulkeutuvat ympäri maailmaa suullisesti ja sukupolvelta toiselle. Tarinankerrontaperinne siis elää ja muokkautuu ajan tarpeisiin. Tarinankerronta liittyy vahvasti mediakasvatukseen. Mediatarinat kasvattavat, viihdyttävät ja ovat lapselle eräs keino hahmottaa ja järjestää kaoottista maailmaa. Tässä tulkinnassa ja ymmärryksen luomisessa lapsi tarvitsee vanhemman tukea. Nykypäivän kerrontaa tuottavat yhtäläillä pelit, elokuvat ja television sarjafilmit kuin satukirjat, iltasadun kertoja tai lapsi itsekin kertoessaan päivän tapahtumista. Kertomus voi kertoa vaikka siitä, mitä on tapahtunut.

Kertomus ja kerronta on ihmisen tapa jäsentää kokemuksia, rakentaa identiteettiä, löytää paikka omassa kulttuurissa ja luoda suhdetta ympäröivään maailmaan. Kertominen on yhteisöllinen tapahtuma, jossa kertoja kertoo ja kuulijat muokkaavat kertomusta reagoineillaan. Kertomukset houkuttelevat yhteiseen kokemukseen, herättävät tunteita ja luovat yhteenkuuluvuutta.

Ensimmäiset kirjoitetut tekstit ovat saaneet alkunsa suullisesta kulttuurista. Kirjoitettu kieli on aikuisten kieli ja se koetaan suullista virallisemmaksi ja totuudellisemmaksi. Ympäristössämme kirjoitettu kieli on esillä koko ajan katumainonnassa, lehdistä, televisiossa, Internetissä ja jopa vaatteissa. Sadutuksessa, jossa lapsi kertoo tarinan ja aikuinen kirjaa sen, kirjoitettu ja puhuttu kieli kohtaavat. Lapsen oma kieli saa kirjallisen muodon. Lapsi on osaava, taitava ja kyvykäs. Toimiessaan mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla hän kokee oppimisen ja onnistumisen iloa. Hänelle tulee tarjota mahdollisuuksia aktiiviseen osallistumiseen.

Lapsen näkökulmasta on tärkeää, että hänen omaa kulttuuriaan ja kokemuksiaan arvostetaan ja nostetaan valtakulttuurin rinnalle. Vaihtelevilla työtaivoilla ja töillä varmistetaan, että lapsi pääsee osalliseksi sekä työskentelyprosessin että lopputuloksen tuottamasta mielihyvästä ja kasvatuksellisesta merkityksestä. Molemmat antavat arvokasta tietoa myös kasvattajalle. Lapsen oman äänen kuuluviin saaminen on tärkeää ja lapsen pitäisi saada olla niin kulttuurin kuluttaja, tuottaja, osallinen kuin tekijäkin. Mediakasvatuksessa lapsen aktiivinen osallistuminen mahdollistuu tarjoamalla välineitä itse tekemiseen ja omien mediasisältöjen ja -tarinoiden luomiseen. Omat mediaesitykset voivat olla esimerkiksi pieniä satukirjoja, elokuvia, sarjakuvia, valokuvia, mainoksia, lehtiä, kuunnelmia tai pöytäteatteriesityksiä. Ne voivat saada alkunsa mistä tahansa. Lähtökohdaksi voi olla esimerkiksi lasten itse kertoma satu, lähiympäristön tapahtumat tai lapsen mediakokemus.

Mediakasvatuksessa puhutaan mediataidosta, joka on median taustarakenteiden tuntemusta, teknisiä taitoja ja aktiivista ja kriittistä mediankäyttöä. Mediataito ei ole synnynnäinen ominaisuus, se on opittavissa ja opettavissa oleva asia. Tämän materiaali on tarkoitettu avuksi mediataitojen harjoitteluun. Mediakasvatuksen tavoitteena on kriittinen medialukutaito, joka tarkoittaa erilaisten viestimien luku- ja kirjoitustaitoa. Medialukutaitoinen ihminen kykenee osallistumaan ja ilmaisemaan omia ajatuksiaan. Hän osaa eritellä ja tulkita monipuolisesti ympäröivän mediakulttuurin viestejä, kuten satuja, tv-ohjelmia, elokuvia, uutisia, mainoksia, verkkopalveluja, pelejä ja kuvia, nauttia niistä ja tuottaa myös itse sisältöä.

Lapsi on aktiivinen yksilö syntymästään asti. Lapsi syntyy maailmaan biologisesti valmiina viestimään ja olemaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Vauva ilmaisee itseään ääntelyllä, ilmeillä, liikkeillä ja kehonkielellä ja reagoi ympäristöstä tuleviin viesteihin. Lapsen kasvaessa vuorovaikutuksen tavat muuttuvat. Reagointi toisten ihmisten viesteihin on myös vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen keinoja ovat katsekontaktit, ilmeet, eleet liikkeet ja kieli. Suuri osa vuorovaikutuksesta on tiedostamatonta. Vuorovaikutustaitoja ovat mm. kuuntelemisen, puhumisen ja havainnoinnin taidot, kyky toimia ryhmässä ja osoittaa empatiaa.

1. Kerrotaan omia satuja ja kuunnellaan lapsen ajatuksia

Sadutus on vastavuoroista vuorovaikutusta aikuisen ja lapsen välillä sekä lasten kesken. Sadutusmenetelmä on helppo ja käytännönläheinen työtapa lapsen kuunteluun. Tässä lapsilähtöisessä työtavassa aikuista kiinnostaa mitä lapsi ajattelee, tuntee ja kertoo. Työvälineet ovat yksinkertaiset: paperia, kynä ja aito kuuntelemisen halu.

Sadutuksessa lapsella tai lapsiryhmällä on mahdollisuus kertoa omia satuja aikuisen tai vanhempien lasten toimiessa sadun kirjaajina. Lapsi saa itse päättää, mistä haluaa kertoa sadun ja miten se etenee. Sadutuksessa ”satu” on se kertomus, jonka lapsi tai ryhmä haluaa kertoa. Kukaan muu ei määrittele, millainen sen tulisi olla eikä sitä arvioida. Silloin välittyä ajatus, että on mielenkiintoista ja tärkeää sekä merkityksellistä kuunnella juuri se, mitä kertoja haluaa kertoa.

Sadutus tutustuttaa uudella tavalla lapset ja aikuiset toisiinsa ja luo yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kun lapsi huomaa, että hänen ajatuksensa kiinnostavat ja ovat tärkeitä muille, alkaa hän tutkimusten mukaan myös muissa tilanteissa kertoa ajatuksistaan ja ideoistaan. Siksi sadutus on oiva menetelmä aloittaa työskentely lasten kanssa.

Sadutuksessa aikuinen kirjoittaa sanataarkasti kertomuksen muistiin. Välillä muistin virkistämiseksi voi aikuinen lukea siihen asti kerrotun sadun. Aikuinen ei muuta eikä korjaa lapsen kertomusta. Lopuksi aikuinen lukee kertomuksen kokonaan ja varmistaa lapselta, että se on kirjattu oikein. Mikäli lapsi haluaa, voi hän muuttaa kertomustaan. Sadun kertojina voi olla yksi tai useampi lapsi. Sadutus on myös aikuisille ja lapsille mahdollisuus tutustua toinen toisiinsa.

Sadutus antaa tilaa lapsen omille ajatuksille ja tarjoaa mahdollisuuden ilmaista niitä. Se vahvistaa tutkimusten mukaan lapsen itsetuntoa ja osoittaa lapselle, että hänen ajatuksensa ovat arvokkaita. Samalla se tuo esiin lasten omaa kulttuuria, tukee kielen oppimista ja ilmaisua. Sadutus on kuitenkin erityisesti kuuntelemisen menetelmä, ei vain väline tallentaa lasten kertomakulttuuria. Sadutuksessa aikuinen herkistyy huomaamaan lasten mielenkiinnon kohteita, kysymyksiä ja pohdintoja ja saa virikkeitä toiminnan monipuolistamiseen lasten ehdoilla. Se tarjoaa myös mahdollisuuksia kodin kanssa tehtävälle yhteistyölle. Menetelmästä saa eniten hyötyä sitä säännöllisesti käyttämällä. On tärkeää, että aikuisten ohjeiden ja opetuksen lisäksi myös lapsi saa tuoda arvostettuna esiin näkemyksiään ja se osoitetaan lapselle konkreettisesti. Lisää tietoa sadutuksesta ja muiden lasten satuja: www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat.

- Saduta lapsia joko yksittäin tai ryhmässä. Sadutusohje: Kerro satu. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi ja voit muuttaa tai korjata sitä, mikäli haluat. Lasten omat sadut voivat muuntua kuviksi, ääniksi, kirjoiksi, liikkeeksi, näytelmiksi, kirjeiksi jne. Tarkastele satuja toiminnan kehittämisen näkökulmasta ja pohdi, miten voisit hyödyntää huomioitasi omassa yksikössäsi toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

2. Satu kertoo minusta

A.A. Milnen kirjoittama ensimmäinen Nalle Puh tarina alkaa siitä, kun Nalle Puh pitää saduista ja halusi kuulla sellaisen sadun, jossa kerrotaan hänestä itsestään. Kuten Nalle Puhia, meitä ihmisiäkin kiinnostaa ja ilahduttaa tarinat omasta elämästämme. Oman elämämmme kertomuksia ovat arjen kommellukset, muistorikkaat elämykset tai se miten me liitymme oman sukuhistoriamme ketjuun. Näiden tarinoiden avulla vahvistuu käsitys itsestä ja kuulumisesta tiettyyn yhteisöön ja kulttuuriin.

- Keksikää ja kertokaa pieniä tarinoita jokaisesta lapsesta. Tarina itsestä voi syntyä aihesaduttamalla lasta. Tarinat kertovat juuri sen tarinan, jonka lapsi haluaa itsestään kerrottavan. Se voi kertoa siitä, mitä hän on tehnyt viikonloppuna, kenen kanssa hän on viimeksi leikkinyt tai mikä on hänen mielipuuhan - lapsi itse valitsee. Lapset voivat myös yhdessä kertoa kustakin lapsesta kerrallaan mukavia asioita tai tapahtumia. Silloin nousee esiin toisten kertomana lapsen vahvuudet.
- Minun elämänlankani. Lapset tuovat mukanaan sovitun määrän valokuvia heidän omasta elämästään. Lapsi asettaa kuvat omalle juonilangalleen aikajärjestykseen, elämänlangaksi. Jokainen saa kertoa vuorollaan kuvien tapahtumista ja vääntää lankaa sen mukaan millainen kuvan tapahtuma tai muisto on omasta mielestä ollut. Valokuvat ja lanka voidaan liimata oikeaan muotoon kartongille. Kirjoitustaitoiset voivat kirjoittaa muistonsa tapahtumista valokuvan viereen. Kuvien väliin voi lisäillä kirjoittaen muitakin merkityksellisiä hetkiä.

3. Leikin kertomaa

Leikki on lapselle luontainen tapa toimia, oppia ja kehittyä. Lapset leikkivät leikin itsensä vuoksi – leikin tarkoitus on leikki itse. Omaehtoinen leikki on lapselle tärkeää. Aikuisen tehtävä on huolehtia että leikille on aikaa, tilaa ja välineitä. Leikkien aineksina lapset käyttävät näkemäänsä, kuulemaansa ja kokemaansa niin ympäröivästä todellisuudesta kuin fantasiasta ja fiktiostakin. Nykyisin lasten leikit saavat vaikutteita myös televisiosta ja muista medioista. Medialeikkejä ei välttämättä erota muista leikeistä, sillä lapset käyttävät leikkeissään elementtejä niin arjesta, mielikuvituksesta kuin esimerkiksi mediastakin. Median merkitys lapsen leikkiyhteisössä riippuu mm. lapsiryhmästä, asuin- ja hoitopaikasta. Joissain ryhmissä mediaaineokset ovat yleisempiä kuin toisissa.

Leikkeihin lapsi poimii itselleen mielenkiintoisia asioita ja kääntää ne leikin kielelle. Leikkiessään lapsi käsittelee hänelle tärkeitä asioita ja (media)kokemuksia. Leikki tarjoaa sadutuksen tavoin kasvattajalle tärkeää informaatiota lapsen kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, hyvinvoinnista ja häntä ympäröivästä maailmasta. Lapsen leikkiä havainnoimalla ja kirjaamalla saa aineksia toiminnan ja toimintaympäristön kehittämiseen ja lapsen kasvun tukemiseen.

- Seuraa lapsiryhmän omaehtoista leikkiä ja tee havaintoja leikkien mahdollisista yhteyksistä satuihin, elokuvaan tai televisio-ohjelmiin. Pohdi havaintojesi merkityksellisyyttä kasvattajan näkökulmasta ja poimi leikistä ideoita rikastuttamaan toimintaa.
- Leikki voi tarjota mahdollisuuden kodin ja päivähoiton väliseen vuoropuheluun ja kasvatuskumppanuuden vahvistamiseen. Ehdota vanhemmille ”kotitehtäväksi” lasten leikkien seuraamista ja niiden havainnoimista. Purkakaav havaintoja ja kokemuksia yhdessä.

4. Satuja ja tarinoita

Lapsi kehittää kieltä, pohtii ja rakentaa maailmankuvaansa saduissa ja leikeissä. Sadut luovat areenan empatialle ja mielikuvitukselle, mutta myös keskittymiselle ja yhdessä tekemiselle. Sadut siirtävät kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle ja niissä lapsi voi mielikuvituksessa käsitellä tunteita ja tapahtumia, pohtia abstrakteja asioita ja selkiyttää

käsitystä itsestä. Satuhetki tarjoaa läheisyyttä, yhteisiä elämyksiä ja mahdollisuuden vuorovaikutustaitojen käyttöön. Lapsi ymmärtää kertomuksen eri tavoin eri ikäisenä ja erilaisissa elämäntilanteissa. Myös kirjan merkitykset selviävät kuvakirjaa yhdessä katsomalla ja lukemalla. Toisto on hauskaa. Lapsi nauttii tutuista ja tunnistettavista kuvista, riimeistä ja tarinoista.

- Tutkikaa kuvakirjan kansikuvaa. Mitä siinä on kuvattuna etualalla, entä mitä näkyy taustalla? Millainen tunnelma kuvasta välittyy? Mitä muuta kuva kertoo? Tutkikaa kuvakirjan nimeä. Miten se liittyy kannen kuvaan? Mitä kirjan nimi kertoo kirjan tulevasta sisällöstä? Ennakoikaa yhdessä, millaisia tarinoita kuvakirja voisi kannen perusteella sisältää.

Kertomuksia on monenlaisia ja kertoa voidaan monella tapaa. Kirjat kertovat tekstin sekä kuvien avulla satuja ja runoja ja lukija antaa niille äänen. Kuvat, jotka nykyaikana ovat usein keskeisempiä kuin sanat, kertovat tarinoita omalla kielellään. Elokuvat ovat audiovisuaalisia kertomuksia. Niissä kerrotaan tarina kuvan ja äänen avulla. Erilaisia kertomuksia voi käsitellä samanlaisin keinoin: kuuntelemalla ja katsomalla, analysoimalla, tulkitsemalla ja toiminnan avulla.

- Lukekaa yhteisesti satuja. Miettikää, mistä satu on tehty. Paneutukaa keskittyneesti kuuntelemiseen ja keskusteluun kuullusta. Miettikää sadun ja toden suhdetta. Tutkikaa yhdessä, millaisia värejä tarinan kuvituksessa on käytetty. Miten tunnelma muuttuu värien muuttuessa esimerkiksi tummista vaaleisiin tai nk. kylmistä väreistä lämpimiin väreihin? Pohtikaa, myös millä tavoin kuvakirjoissa useimmiten kuvataan yön ja päivän eroa. Entä miten eroavat kuvitukseltaan lempeä ja iloinen jännittävästä ja pelottavasta. Piirtäkää keskustelujenne pohjalta omia kuvia, jossa tutkitte vastakohtia.
- Tarina elää kirjan sivuilla, kuvissa, tekstissä sekä niiden ja kuulijan ajattelun vuoropuhelussa. Millainen tarina muodostuu peräkkäisistä kuvista? Kuunnelkaa, millaisia tarinoita lapset kertovat toisilleen kuvakirjasta pelkkien kuvien perusteella.
- Valitkaa kuvakirjasta muutaman sivun mittainen tapahtumasarja. Ottakaa sivuista valokopiot. Poistakaa yksi kopioidusta sivusta ja antakaa loput kopioidut sivut pienryhmille sekoitetussa järjestyksessä. Järjestäkää esimerkiksi pienryhmissä kuvasivuista looginen tarina ja piirtäkää kuvakertomuksen mukaan puuttuva kuvasivu. Lopuksi kukin ryhmä kertoo oman tarinansa kuvien avulla. Keskustelkaa erilaisista ratkaisuista ja pohtikaa sadun ja toden suhdetta. Samaa voi kokeilla myös sarjakuvalla. Leikkaa lyhyen sarjakuvan ruudut irralleen ja anna lapsien muodostaa niistä uusi kokonaisuus.

Kirjan tarinassa on löydettävissä draaman kaari eli yksinkertaisimmillaan alku, keskikohta ja loppu. Tarinan alussa esitellään henkilöt, sysätään tapahtumat liikkeelle ja toiminta alkaa. Alku saa lukijan, kuulijan tai katsojan mielenkiinnon heräämään. Keskikohdilla kertomus etenee, ratkotaan ongelmia ja tarinan huippukohdassa tapahtuu yllättäviä asioita. Lopussa asiat ratkeavat ja tarina kootaan.

- Tarkastelkaa kirjan tai kerrotun tarinan juonta. Kerratkaa sadun juoni eli mitä tapahtumia siinä järjestyksessä kuin ne tapahtuivat. Mikä oli tapahtumapaikka ja -aika? Pohtikaa kenestä satu kertoo (pää- ja sivuhenkilö/t) ja millaisia henkilöt ovat? Miettikää syitä tapahtumille ja henkilöiden toiminnalle. Keksikää sadulle toisenlaisia loppuja, muuttakaa henkilöiden luonteenpiirteitä ja kuvitelkaa miten juoni silloin muuttuisi.

- Käyttäkää sadun analysoinnissa apuna juonilankaa (reilun metrin mittainen langanpätkä). Asettakaa juonilanka lattialle ja väännekää lanka sadun juonen muotoon. Kun tunnelma tarinassa tiivistyy, juonilanka tarinassa kohoaa. Miettikää mitä tapahtui missäkin kohtaa. Piirtäkää mieleenjäänein, pelottavin tai hauskin kohta ja asettakaa piirroksen juonilangalle. Pohtikaa, miksi nuo kohdat herättivät tunteita.

Kirjat, tarinat ja sadut tarjoavat toiminnan lähtökohtia. Yhtä satua voidaan tutkia ja työstää monilla eri tavoilla, vaikkapa tarinoimalla, runoilemalla, näyttelemällä, kuvittamalla, rakentamalla sadun äänimaailmaa tai leikkimällä satua todeksi.

5. Kerrotaan kuvin

Kuvallinen ilmaisu on lapselle luontainen tapa tutustua itseensä ja välittää ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan muille. Samalla se voi olla myös leikkiä. Tekemällä kuvia eri materiaalein ja tekniikoin lapsi harjoittaa motoriikkaansa ja hän työstää itselleen merkityksellisiä asioita. Lapsen kuvat ovat aikuiselle kurkistus lapsen ajatteluun, tunteisiin, kiinnostuksen ja arvostuksen kohteisiin, kokemuksiin ja mielikuvitukseen. Ne kertovat myös lapsen kehityksestä ja oppimisesta. Lapsen kuvien tarkastelu vaatii katsojalta herkkyyttä, avoimuutta ja tietoa lapsesta ja todellisuudesta hänen ympärillään. Tulkinnoissa on hyvä olla varovainen ja tarkastella lapsen tekemiä kuvia osana lapsen muuta toimintaa.

Kuvat ovat lapselle ilmaisun ja viestinnän kanava. Lapsen kuvallisen ilmaisun ensimmäinen vaihe, riimustelu, on tärkeää lapsen kehityksessä. Lapsi havaitsee, että kädessä olevasta esineestä jää jälki. Kokeilun ja tutkimisen myötä lapsi huomaa, että piirtimestä lähtevä viiva seuraa hänen oman kätensä toimintaa. Riimustellessaan lapsi paneutuu kuvallisen ilmaisun perusteisiin ja välineiden ja materiaalien käytön alkeita. Vähitellen lapsi alkaa tuottaa muotoja, ja hän oivaltaa, että piirtämällä voi kertoa asioita. Omia kuvia tekemällä voidaan kommunikoida ja käsitellä kuvallista kulttuuria luontevalla tavalla.

- Lapsen itsenäiseen työskentelyyn innostava vihko on hyvä väline nähdä lapsen omaehtoisia kuvia ja kurkistaa niiden kautta lapsen maailmaan.
- Tehkää kuvia erilaisilla tekniikoilla yhdessä ja yksin. Seuratkaa yksittäisten lasten työskentelyä. Miten työskentely etenee? Mitä ongelmia hän kohtaa ja miten hän ne ratkaisee? Mitä hänen kuvansa kertoo? Mistä sen idea syntyi? Mitä mieltä hän on itse kuvasta? Antakaa lasten kertoa omien kuviensa tarinat toinen toisilleen. Kirjatkaa tarinat.

Tällä hetkellä maailma on kuvallisempi kuin koskaan aikaisemmin. Kuvat kertovat monenlaisia asioita ja tarinoita. Meidän on siis osattava lukea kuvia, jotta tulkitsemme niiden sisältämiä viestejä oikein. Kuvien yhteydessä puhutaan kuvanlukutaidosta, sen kehitys alkaa jo vastasyntyneenä, kun vauva havainnoi ympäristöään ja liittyy näkemiinsä asioihin merkityksiä. Samalla hän kasvaa kulttuuriin, mikä on edellytys kulttuuristen kuvien tulkinnalle.

- Kuvittakaa tekemänne tarina tai valmis runo tai satu. Voitte tehdä kuvia esimerkiksi kertomuksen tunnelmasta tai kuvittaa alun, keskikohdan ja lopun. Valitkaa kertomuksen kuvitukseen sopivat välineet, tekniikat ja materiaalit. Esimerkiksi vesivärit, hiili, sormivärit tai liidut toimivat hyvin. Hauskan näköistä jälkeä syntyy myös yhdistelemällä tekniikoita ja materiaaleja, esim. batiikkitekniikassa öljyvahaliituja ja vesi/peiteväriä ja perinteisen valkoisen piirustuspaperin sijaan kannattaa kokeilla myös erilaisia paperilaatuja ja sävyypapereita. Jos käytätte vesiliukoisia värejä, voitte kokeilla sekä kuivaa että kostutettua paperia.

6. Mennään elokuvaan

Liikkuvan kuvan tiedetään lumonneen ihmisiä jo yli tuhannen vuoden ajan. Ensimmäiset kokemukset tarinan kertomisesta liikkuvan kuvan keinoin saatiin varjoteatteriesityksissä. Vähän yli sata vuotta sitten keksittiin tekniikka, joka mahdollisti elokuvien esittämisen elokuvateatterissa. Tämän mullistavan keksinnön saivat nimiinsä Lumière-veljekset. Elokuvan katsominen valkokankaalta on voimakas kokemus ja televisioruutua tehokkaampi elämys ja sellaisena merkityksellinen kasvatustapahtuma ja kokemus. Kokemusta on hyvä käsitellä aikuisen ja toisten lasten kanssa. Käsitely voi olla keskustelua, kirjoittamista, leikkiä, piirtämistä, liikkumista jne. Elokuvan katselu valkokankaalta eroaa paitsi vaikuttavuudeltaan television katselulta, myös sen suhteen, että elokuvaa ei voi painaa kaukosäätimestä pysähdyksiin vaikka haluttaisi. Lisäksi elokuvateatteri on tilana vieras, jokainen istuu omalla penkillään pimeässä, elokuvaprojektori heijastaa kuvan salin läpi suurelle valkokankaalle ja äänet saattavat olla yllättävän voimakkaita. Elokuvia katsomalla voi käsitellä monenlaisia arkielämän teemoja, oppia uutta, kokea eri tunteita ja viihtyä. Elokuvaesitykseen on hyvä valmistautua etukäteen keskustellen ja harjoituksin. Katsomiskokemuksen jälkeen sitä voi työstää monella tapaa. Materiaalia elokuvan monipuoliseen käsittelyyn löytyy osoitteesta www.koulukino.fi, jossa on elokuvakohtaisia oppimateriaaleja ja www.mediametka.fi, jossa on yleistietoa liikkuvasta kuvasta ja sen käsittelystä lasten kanssa.

- Piirroselokuvassa käydään läpi monenlaisia tunnetiloja. Istukaa piirissä ja kokeilkaa ilmeinä ja eleinä erilaisia tunnetiloja. Lähtekää seuraavaksi tunnetiloissa liikkeelle surullisesti, iloisesti, pettyneesti, pelokkaasti, kiireisesti, rohkeasti, jne. Anna myös lasten päättää, mitä tunnetiloja kokeillaan. Liiotekaa sen jälkeen liikkumista, esimerkiksi kävellen varpailla, kyykyssä, jalat sisäänpäin tai ulospäin käännettyinä, leuka pystyssä, takapuoli pystyssä, kädet ylhäällä tai sivuilla. Liikkukaa lopuksi musiikin tahdissa vapaasti eläytyen. Jos elokuvaan liittyy kirja, lainatkaa se ja tutkikaa kuvia. Etsikää ja tunnustakaa niistä erilaisia tunnetiloja piirroskuvien ilmeiden ja asentojen perusteella. Keskustelkaa yhdessä, mihin tapahtumiin eri tunnetilat liittyvät.
- Kerratkaa elokuvan juoni juonilangan avulla. Piirtäkää elokuvan mieleenpainunein kohta tai jokin muu käsittelyne kannalta olennainen kohta elokuvasta. Jokainen lapsi piirtää tai kirjoittaa sen kohdan kuvaksi, jonka haluaa. Kuvat asetetaan juonilangalle ja niistä keskustellaan yhteisesti.

Elokuvia on erilaisia, kaikki eivät sovi kaikille. Elokuvia tarkastetaan ennakoon lasten suojelemiseksi haitalliselta materiaalilta. Elokuvien ja videoiden ikäraajat eivät ole suosituksia vaan sitovia. Se tarkoittaa, että elokuvaa ei saa esittää eikä luovuttaa ikäraajassa mainittua ikää nuoremmalle lapselle. Poikkeuksena se, että julkisesti esitettäviä elokuvia pääsee katsomaan täysi-ikäisen seurassa ikärajaa kaksi vuotta nuorempi (ei K-18 -elokuvia). Lisätietoa: Valtion elokuvatarkastamo www.vet.fi

- Tutkikaa lasten videokasettien tai dvd-elokuvien kansia tai lehdissä olevia lastenelokuvien mainoksia. Keskustelkaa, mitä kannessa tai mainoksessa näkyy, mikä elokuva on kyseessä, miettikää millainen se mahtaa olla kansi- tai mainoskuvan perusteella ja etsikää ikärajamerkinnät (pieni ympyrä, jonka sisällä on numero/S-kirjain tai elokuvan nimen yhteydessä kirjattu numero/S-kirjain). Selvittäkää, mitä ikärajamerkinnät tarkoittavat ja miksi niitä asetetaan elokuville. Keskustelkaa myös lasten omista kokemuksista ikärajojen suhteen. Lisätietoa: www.vet.fi

Elokuvien esittämistä päiväkodeissa ja kouluissa säätelevät ikärajojen lisäksi tekijänoikeudet. Elokuvia ei saa näyttää ilman lupaa julkisesti, ei ammattitekijöiden eikä lasten tekemiä. Videovuokraamosta tai kirjastosta lainattua tai kaupasta ostettua elokuvaa ei siis saa näyttää julkisesti. Lasten tuotoksia saa vanhempien luvalla esittää sovitussa yhteydessä. Tekijänoikeudet on huomioitava myös käytettäessä toisen tekemää musiikkia tai kuvaa – siihen on oltava lupa niin lasten kuin aikuistenkin tuotoksissa.

Elokuvaa pääsee katsomaan elokuvateatterissa valitsemalla elokuvan Koulukinon listalta ja sopimalla paikallisen elokuvateatterin kanssa esityksestä: www.koulukino.net Koulukinon verkkosivuilta löytyy myös monipuolista oppimateriaalia eri elokuviin. Päiväkodissa, koulussa tai muissa vastaavissa paikoissa elokuvia on mahdollista katsoa myös vuokraamalla Elokuvakontaktin luvallisia elokuvia. Lista elokuvista on osoitteessa www.elokuvakontakti.fi. Myös paikalliseen kirjastoon kannattaa ottaa yhteyttä ja kysyä heidän elokuvatarjonnastaan ja esitysmahdollisuuksistaan

7. Elokuvakäynnin etiketti

Elokuvateatteriin mennessä on otettava huomioon myös muu yleisö, esityksen ainutkertaisuus ja tilan erityisyys. Ennen elokuvaesitykseen menoa kannattaa keskustella tulevasta tapahtumasta ja siellä toimimisesta. Vierias paikka, pimeys ja äänet voivat pelästyttää rohkeankin pienen katsojan. Lisäksi on hyvä kerrata elokuvakäynnin etiketti eli se, miten elokuvissa tulee käyttäytyä.

Rauhassa odota omaa vuoroa
ei tarvita huutokuoroa
ei salissa eikä aulassa
saa olla kirku kaulassa.

Pysyy penkissä peppu
ja aloillaan heppu.
Roskat taskuun sujahtaa
ja rosliin pujahtaa.

Ei supatella eikä rupertella
ei rapistella eikä kopistella.
Vaan istutaan ja katsotaan
ja katsotusta

8. Tehdään yhdessä mediaa

Oma mediatuottaminen eli mediaesitysten tekeminen on mediakasvatuksessa keskeistä. Se lisää valmiuksia tarkastella, ymmärtää ja tehdä itse mediaa ja näin ollen myös kykyä kertoa, vaikuttaa ja osallistua. Mediaesityksiä on monenlaisia, ne voivat olla kuvia, kuvakertomuksia, sarjakuvia, kuunnelmia, animaatioelokuvia, pöytäteatteriesityksiä, kännykän soittoaaniä, jne. Mediakasvatukselle on ominaista työskennellä yhdessä. Tällöin lisääntyvät samalla yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot sekä omien ajatusten pukeminen kuviksi, sanoiksi ja ääniksi.

- Kertokaa satuja ja tehkää niistä sarjakuvia. Sarjakuvan tekemisen voi aloittaa esimerkiksi kolmen kuvan sarjakuvasta eli stripistä. Sarjakuvan voi toteuttaa mustavalkoisena tai värillisenä. Kun työstätte sarjakuvia, kannattaa tutustua eri piirtäjien sarjakuviin. Sarjakuva kannattaa tehdä suureen kokoon (esim. A3), jolloin sitä on helpompi työstää. Sarjakuvista voi koota albumin koptioimalla suurikokoiset originaalit kopiokoneella pienemmiksi ja sitoa ne albumiksi.
- Tehkää digitaaliset kasvunkansiot tai portfoliot. Työstäkää niitä alusta asti yhdessä lasten kanssa. Kansioon tallentuu lapsen kehitys vuosien varrella syntyneiden piirrosten, valokuvien, videonpätkien ja sadutettujen satunen ja kertomusten kautta. Kasvunkansiota tehdessä kehittyvät niin aikuisten kuin lastenkin mediataidot. Kansion voi toteuttaa esimerkiksi Power Point -ohjelmalla. Digitaalinen kasvunkansio toimii hyvänä kotien ja päivähoiton kasvatuskumppanuuden välineenä ja auttaa myös koulu- ja kerhotoyskentelyssä tapahtuvan lasten toiminnan ja oppimisen näkyväksi tekemisessä.

LIIKUTETAAN KUVIA

Lasten tuotokset voivat olla lähtökohtana monenlaiselle toiminnalle. Lasten tekemä satu toimii esimerkiksi monipuolisena käsikirjoituksena, josta syntyy animaatioelokuva, näytelmä, pöytä- tai varjoteatteriesitys.

- Tehkää varjoteatteri pahvilaatikosta: Leikatkaa pienehkön pahvilaatikon pohjaan aukko ja liimatkaa valkoinen paperi aukon suojaksi laatikon sisäpuolelle. Maalata ja koristelkaa laatikon ulkopuoli. Varjoteatterihahmot voidaan leikata kartongista, niihin voidaan tehdä neulalla reikiä ja saksilla koloja. Kolojen peitoksi voi liimata eri väristä silkkipaperia, jolloin hahmoon saadaan väriä. Valona toimii mikä tahansa lamppu, piirtoheitin tai diaprojektori. Piirtoheittimellä ja diaprojektorilla saa heijastettua erilaisia ja monenvärisiä taustakuvia. Hauskoja kalvoja ja dioja voi tehdä myös itse.
- Yksinkertaisin animaatio on kahden kuvan animaatio, jossa ei tarvita teknisiä laitteita. Se havainnollistaa, miten kuvaan syntyy liike. Leikatkaa paperisuikale kopiopaperin paksuisesta paperista ja taitakaa se puoliksi. Piirtäkää sisäisivulle yksinkertainen kuva, taittakaa etusivu kiinni ja varmistakaa, että kuva näkyy läpi ja piirtäkää sama kuva kansilehteen muutamaa kohtaa muuttaen. Rullatkaa etusivu kynän ympäri rullalle ja kuljettakaa sitä edestakaisin kynän tai sormen avulla – ihastelkaa ensimmäistä animaatiotanne! Voitte kokeilla myös useamman kuvan sisältävän plärän tekemistä. Tarkempia ohjeita: www.mediametka.fi

Omia animaatioelokuvia voi tehdä myös tietokoneella tai kameran avulla tai käyttämällä molempia. Animaatioelokuvan tekeminen on hauskaa ja helppoa. Siinä on lastenkulttuurin aineksia jo itsessään, sillä usein lapset mieltävät animaatioelokuvat lasten elokuviksi sisällöstä riippumatta. Oman animaatioelokuvan käsikirjoitus voi syntyä esimerkiksi lasten omista saduista.

Lukekaa esimerkiksi lasten itsensä keksimä satu ja miettikää mikä on tapahtumapaikka, millaisessa ympäristössä tapahtumat tapahtuvat. Keskustelkaa sadun henkilöihahmoista, miltä ne näyttävät, millaisia ovat ja mitä tekevät. Kuvauksia

varten tarvitaan taustat ja hahmot. Piirtäkää, maalatkaa tai askarrelkaa hahmot ja taustat eli tapahtumapaikat. Jakakaa työtehtävät siten, että jokainen pääsee tekemään jotakin. Hahmojen tulee olla kooltaan noin 10-15 cm ja taustojen kokoa A2. Varmistakaa tekniikoita valittaessa että hahmot erottuvat selvästi taustasta. Tarvittaessa hahmot voidaan rajata mustalla. Kuvaaminen käy video- tai digitaalikameralla. Työskentelyä helpottaa, jos kamerassa on animaatiotoiminto, jolla saadaan kamera kuvaamaan elokuvaa esim. 1/4 sekunnin pätkissä. Kuvaaminen aloitetaan alkuteksteistä, hahmoja liikutetaan ja kameralla kuvataan vuorotellen ja kuvaaminen päätetään lopputeksteihin. Tarkemmat ohjeet animaation tekemiseen: www.mediametka.fi -> Freimi -> Animaatio -> Animaation ABC

- Mediakompassin sivuilla on yksinkertainen animaatio-ohjelma, jolla voi tehdä piirrosanimaation: www.yle.fi/mediakompassi

9. Äännellään ja kuunnellaan

Meitä ympäröi koko ajan äänimaisema. Äänet ovat aina läsnä, sillä korvia ei voi sulkea kuten silmiä. Äänet ovat elinympäristössämme jokapäiväinen elementti, mutta silti ihmiset eivät ole tottuneet analysoimaan kuulemaansa. Arkipäiväisyys tekee äänestä huomaamattoman.

- Herkistykää ympäristön äänille. Sulkekaa silmät ja kuunnelkaa. Ympäröivä ääniympäristö voi muuttua kuvaksi piirtäen ja maalaten. Ääniympäristöstä voi syntyä myös kartta, jossa eri äänet saavat omanlaisensa symbolin. Vertailkaa kuvia ja karttoja. Oletteko kuulleet äänet samanmuotoisina tai värisinä? Entä vastaavatko karttanne toisiaan vai onko jokaisen äänikartta erilainen? Keskustelkaa.

Audiovisuaalisessa mediaesityksessä, kuten elokuvassa, kertomus muodostuu kuvasta ja äänistä. Ne muodostavat kokonaisuuden, jossa molemmat osa-alueet ovat tärkeitä ja tukevat toisiaan. Elokuvan äänimaailma voi sisältää puhetta, tehosteääniä (ääniefektit), musiikkia, taustaääniä ja hiljaisuutta. Ääni tukee, täydentää ja elävöittää kuvakerrontaa. Äänillä ja musiikilla voidaan esimerkiksi saada aikaan erilaisia tunnetiloja, luoda jatkuvuutta kerronnalle, vaikuttaa ajan ja paikan tuntuun sekä antaa vihjeitä tulevista tapahtumista. Äänellä on mahdollista tuoda kuvaan sellaista, jota ei näy kuvassa ja sillä voidaan selventää epäselväksi jääneitä kohtia. Elokuvan äänet saavat kuvat näyttämään erilaisilta.

- Tehkää äänimaailma omaan mediaesitykseenne (kuvaan, sarjakuvaan, animaatioelokuvaan, pöytä- tai varjoteatteriesitykseen). Miettikää, mitä kuuluu esityksen alussa, keskikohdassa ja lopussa. Älkää käyttäkö valmista musiikkia vaan tehkää äänimaailma kokonaan itse. Se on opettavaista ja hauskaa ja näin välttytte tekijänoikeusongelmilta, jos haluatte esittää äänimaailman julkisesti. Soittakaa eri instrumentteja, materiaaleja, esineitä ja itseänne sekä käyttäkää myös hiljaisuutta tehokeinona.
- Säveltäkää kännykän soittoääniä. Pistäkää silmät kiinni ja kuunnelkaa. Mitä soittoääni tuo mieleen? Kokeilkaa miltä tuntuisi herätä siihen, liikkua sen tahtiin, istua bussissa sen soidessa tai jossakin paikassa, jossa kännyköiden käyttö on kielletty. Millaiseen kuvaan, satuun tai tarinaan se sopisi taustaääneksi?

10. Katsotaan yhdessä

Omien esitysten ja elokuvien esittäminen yleisölle ja kokemuksen jakaminen on tärkeää niin tekijöille kuin yleisöllekin. Lasten tuotosten nostaminen aikuisten valtamedioiden rinnalle palkitsee tekijät ja tarjoaa yleisölle mahdollisuuden päästä näkemään toimintaanne mediakasvatuksen parissa, lasten omaa kulttuurintuottamista ja kurkistamaan lasten maailmaan.

Järjestäkää ensi-ilta vanhemmille ja vaikka isovanhemmille. Ensi-iltaan voitte kutsua lasten tekemillä flyereilla, julisteilla tai kutsukorteilla. Suunnitelkaa kutsuvierasnäytännön mahdollinen tarjoilu, juonto ja muu ohjelma yhdessä lasten kanssa. Nauttikaa! Erilaisiin tapahtumiin (esimerkiksi Minun elokuvani -tapahtuma: www.mediametka.fi tai Videotivoli: www.videotivoli.fi) voi lähettää lasten tekemiä elokuvia. Niissä elokuvat saattavat päästä valkokankaalle ja saada palautetta ammattitekkijöiltä.

- Järjestäkää näyttely lasten omista saduista ja kertomuksista sekä kuvista ja muita töistä. Katsokaa näyttelyä yhdessä. Lapset voivat tehdä kutsun ja suunnitella avajaisohjelmaa. Vieraiden oppaina toimivat lapset, jotka voivat kertoa töistä ja niiden synnystä. On mielenkiintoista kuulla, millaisiin aiheisiin lapset kiinnittävät huomiota. Kutsukaa myös paikallislehdistö paikalle.

TUOTTAJA:

Mediakasvatuskeskus Metka ry
Opetusministeriön Mediamuffinssi-hanke 2006

MATERIAALIN KÄSIKIRJOITUS:

Hanna Niinistö, kuvataide- ja luokanopettaja

TYÖRYHMÄ:

Annika Henriksson, luokanopettaja
Liisa Karlsson, erikoistutkija, Helsingin Yliopisto
Leena Pentikäinen, kuvataide- ja lastentarhanopettaja
Anu Ruhala, lastentarhanopettaja
Tuija Westerholm, toiminnanjohtaja, Mediakasvatuskeskus Metka ry

ASIAANTUNTIJAT:

Sara Sintonen, yliopistonlehtori, Helsingin Yliopisto
Liisa Karlsson, erikoistutkija, Helsingin Yliopisto

LÄHTEITÄ JA SUOSITELTAVAA KIRJALLISUUTTA:

- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2000. Opetushallitus.
- Hakkola, K., Laitinen, S. & Ovaska-Airasmaa, M. 1991. Lasten taidekasvatus. Hämeenlinna: Karisto.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2005. Lukulahja lapselle. Tietoa ja lukuvinkkejä vanhemmille. Lukukeskus. BTJ Kirjastopalvelu. Verkkojulkaisu: <http://www.lukukeskus.fi/www/uploads/pdocument/lukulahja.pdf>
- Karlsson, L. 2005. Sadutus – avain osallistuvaan toimintakulttuuriin. PS-kustannus.
- Karlsson Liisa, Levamo Tiina-Maria, Siukkonen Salla. 2006. Sinun, minun, meidän mango. Sadutusta yli kulttuurirajojen. Kokemuksia sadutuksesta kehitysyhteistyössä ja kansainvälisyyskasvatuksessa. Taksvärkki ry.
- Karppinen, S., Ruokonen, I. ja Uusikylä K. (toim.)
Taidon ja taiteen luova voima. Kirjoituksia 9-12 –vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatuksesta. 2005. Finn Lectura.
- Karppinen, S. & Puurula, A. & Ruokonen, I. (toim.). 2001. Taiteen ja leikin lumous - 4 - 8 -vuotiaiden taidekasvatuksesta. Finn Lectura.
- Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2000. Elämysten alkupoluilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen. Tampere: Finn Lectura.
- Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet. 2004. Opetushallitus.
- Liukko, S. ja Kangassalo, M. 1998. Mediaa muruille. Kirjayhtymä.
- Muffe ja kadonnut avain- mediakasvatuksen tehtäviä 3-8-vuotiaille. 2006. Kerhokeskus.
- Mäkelä, M. 2005. Elokuvan taikaa koulussa. Lastensuojelullinen näkökulma mediakasvatuksessa. Valtion elokuvatarkastamon julkaisuja nro 3.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus.
- Sintonen, S. (toim.) 2002. Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta. Finn Lectura.
- Turunen, H. ja Jokela, E-L. (toim.). 2005. Lukuleikki. Sadut seuraksi, kirjat kavereiksi ja lorut lelukoppaan. Vihjeitä lasten ja aikuisten yhteiseen lukuiloon. Lukukeskus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56.

LISÄTIETOJA:

- www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat. Tietoa sadutuksesta, lasten omia satujen sivustot, välineistä dokumentointiin ja lapsinäkökulmaisen toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta. Tietoa leikistä sekä artikkeja ja tutkimuksia.
- <http://elokuvantaju.uiah.fi> / Elokvantaju-sivusto elokuvasta
- www.koulukino.net Koulukinoelokuvat ja oppimateriaalit
- www.mediametka.fi Mediakasvatuskeskus Metkan Freimi-oppimateriaalisivusto
- www.yle.fi/mediakompassi Yle:n mediakasvatussivusto

LISÄTIETOJA TEKIJÄNOIKEUKSISTA:

- Kopioston www.kopiosto.fi ja opetusministeriön tekijänoikeusopas erityisesti kouluopetukseen: www.kopiraitti.fi
- Tekijänoikeusasioista vastaavan opetusministeriön sivusto: www.minedu.fi/opm/tekijanoikeus
- Musiikin tekijänoikeuksista: www.gramex.fi, www.teosto.fi
- Kuvateosten tekijänoikeuksista: www.kuvastory.fi
- Audiovisuaaliset tuotokset: www.tuotos.fi